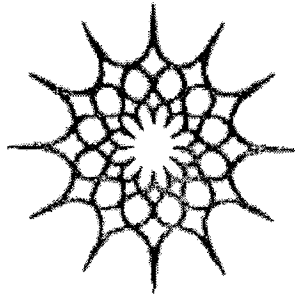

۴۷۹۹۷

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مدیریت تحصیلات تکمیلی

پایان نامه برای اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته تاریخ ایران دوره اسلامی

عنوان پژوهش:

اوضاع اجتماعی ری از برآمدن سلجوقیان
تا هجوم مغول

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر شهرام یوسفی فر

استاد مشاور:

سرکار خانم دکتر پروین ترکمنی آذر

نگارش:

سید محمد حسین محمدی

تاریخ دفاع:

بهمن ۱۳۸۶

۴۷۹۹

مجموعه اساتاد ارشد علمی پژوهش
توسعه آموزش

۱۳۸۷ / ۱۸ / ۲۷

تقدیم به

پدر فرزانه ام ،

بزرگترین مشوقم در راه تحصیل علم و دانش

و

مادر مهربانم که صبورانه درس زندگی را به من

آموخت.

چکیده

تحقیق حاضر به بررسی اوضاع اجتماعی شهر ری در دوره سلجوقی و خوارزمی اختصاص دارد. در این دوره وضعیت اجتماعی شهر ری تحت تاثیر شرایط فکری - فرهنگی حاکم بر جامعه اسلامی نظام می یابد. قدرت یابی اشاعره که به انحطاط مکتب اعتزال انجامید، به تبعی چون رکود عقل گرایی و افول مجالس علمی و فلسفی منتهی شد و موجی از قشری گرایی و تعصبات دینی در ری پدیدار گشت. در نتیجه ی این گونه تحولات، دگرگونی هایی در فضای اجتماعی و کالبدی شهر بوجود آمد. از جمله در جریان ساماندهی مجدد فضاهای عمومی شهر، اولویت اعتقادی نقش تعیین کننده ای یافت و فضای کالبدی شهر بر این اساس از هم تفکیک گردید. این امر به گسترش شکاف بین جبهه های متخاصم مذهبی انجامید و وضعیت اجتماعی ری را به سوی برپایی شهر - جنگ ها سوق داد. تداوم این شرایط شهر ری را به سوی بحران اجتماعی مستمری هدایت ساخت که حیات شهری را در آن به شدت تهدید می نمود: کاهش امنیت اجتماعی در شهر به علت وجود مجادلات و منازعات گسترده و مهاجرت گروه هایی از ساکنان ری به دیگر شهرها، از دست رفتن توان اجتماعی و اقتصادی شهر و رکود مناسب اجتماعی را در پی داشت. مداخله حکومت های سلجوقی و خوارزمشاهی در دسته بندی های عقیدتی، نه تنها از بروز هرگونه سازش و همدلی در نزد گروه های متخاصم ری، به ویژه به هنگام وقوع تهاجمات خارجی که کل حیات شهر را با خطر مواجه می نمود، جلوگیری می کرد، بلکه به تشدید این گونه منازعات انجامیده و گروه های متخاصم را به تقابل بیشتر می کشاند. در این رساله وضعیت اجتماعی شهر ری در دوره سلجوقی و خوارزمشاهی از منظر جغرافیای تاریخی شهری، گروه های شهری، ساختار شهری، بافت مذهبی، ساختار اقتصادی و شیوه معیشت مردمان مورد بررسی قرار می گیرد.

واژگان کلیدی: ساختار شهری - منازعات اجتماعی - وضعیت اجتماعی - سلجوقیان - ری -

خوارزمشاهیان.

” فهرست مطالب ”

۱	پیشگفتار
۴	مقدمه
۸	مسائل نظری تحقیق
۸	۱. بیان موضوع تحقیق
۹	۲. سوالات تحقیق
۱۰	۳. فرضیه های تحقیق
۱۱	۴. اهداف تحقیق
۱۲	۵. ضرورت تحقیق
۱۲	۶. قلمرو موضوعی تحقیق
۱۲	۷. قلمرو زمانی تحقیق
۱۲	۸. قلمرو مکانی تحقیق
۱۳	۹. سوابق و پیشینه تحقیق
۱۷	۱۰. روش تحقیق

۱۱. مشکلات و دشواریهای تحقیق ۱۷

۱۲. تعریف مفاهیم ۱۹

۲۰. بررسی و نقد منابع ۲۰

فصل اول: جغرافیای شهر ری ۳۰

الف - جغرافیای کنونی ری ۳۱

ب- جغرافیای تاریخی ری ۳۳

۱- نام ری ۳۳

۱-۱. پیشینه و کاربرد نام ری و اسامی متعدد آن ۳۳

۲-۱. وجه تسمیه ری ۳۵

۳-۱. القاب ری ۳۶

۲- جایگاه شهری در تقسیمات کشوری ۳۷

۳- ویژگیهای جغرافیای طبیعی ری در سده های میانه ۳۹

۳-۱. منابع آب ۳۹

۳-۲. خصوصیات جوی (آب و هوا) ۴۱

۳-۳. معادن و کانی ها ۴۲

- ۴- پیشینه تاریخی شهری ۴۳
- ۴-۱. دوران پیش از تاریخ و اساطیری ۴۳
- ۴-۲. دوران هخامنشی و سلوکی ۴۴
- ۴-۳. دوران اشکانی ۴۵
- ۴-۴. دوران ساسانی ۴۶
- ۴-۵. فتح ری توسط اعراب ۴۷
- ۴-۶. ری در دوره اموی ۴۸
- ۴-۷. ری در دوره عباسی ۴۹
- ۴-۸. دوران آل بویه تا برآمدن سلجوقیان ۵۴

فصل دوم: ویژگی کالبدی و ریخت شناسی شهری ۶۱

- الف- ری نمونه ای از بافت شهر ایرانی - ساسانی ؛ شهر سه بخشی ۶۳
- ب- تداوم الگوی کالبدی شهر ری پیش از اسلام در قرون نخستین اسلامی ؛ دوران تداوم و تحول
- در بافت شهری ۶۶
- ج- ساختار کالبدی شهر ری در دوران سلجوقی و خوارزمشاهی ؛ دوره تثبیت نهایی ریخت شهر ۶۸
۱. محله های مسکونی ۷۰

۲. مراکز دینی و اعتقادی ۷۹

۲-۱. مساجد ۷۹

۲-۲. خانقاهها ۸۱

۳. مراکز علمی و آموزشی ۸۲

فصل سوم: وضعیت اجتماعی شهر ری ۸۸

الف- وضعیت جامعه ایران در عصر سلجوقی و خوارزمشاهی ۸۹

ب- ساخت اجتماعی شهر ری ۹۹

۱. تاثیر گذاری گروه بندی های مذهبی بر مناسبات اجتماعی ۹۹

۱-۱ گروه های اهل سنت ۱۰۰

۲-۱ گروه های شیعی ۱۰۲

- شیعه امامیه ۱۰۲

- اسماعیلیان ۱۰۷

- زیدیان ۱۱۰

۲- عیاران ۱۱۱

۳- پیشه وران ۱۱۵

۱۱۵ ۱-۳. جایگاه پیشه و کار در جامعه

۱۱۸ ۲-۳. پیشه وران و اسمعیلیان

۱۱۹ ۴- جمعیت و شعائر جماعی اهالی ری

۱۱۹ ۱-۴. جمعیت ؛ عوامل موثر بر تغییرات جمعیتی

۱۲۲ ۲-۴. ویژگیهای اخلاقی و شعائر اجتماعی ساکنان ری

فصل چهارم: بررسی وضعیت اقتصاد شهری ری ۱۲۴

الف- باغداری و زراعت ۱۲۶

۱- محصولات باغی ۱۲۶

۲- محصولات زراعی ۱۲۸

ب- حرف ، پیشه ها و تولیدات پیشه وری ۱۳۰

۱- سفالگری ۱۳۰

۲- نساجی و بافندگی ۱۳۲

۳- سایر محصولات ۱۳۴

ج- وضعیت تجاری ؛ ره های تجاری ۱۳۴

۱- وضعیت تجاری ۱۳۴

۲- راه های تجاری ۱۳۷

د- بازار ۱۴۱

ه- خراج ، نقود و توزین ۱۴۵

حاصل سخن ۱۴۹

فهرست منابع و مآخذ ۱۵۴

ضمائم ۱۶۸

پیشگفتار

اگرچه کاوش های باستان شناسی از وجود تمدنی حدوداً هفت هزار ساله در ری حکایت دارد اما آنچه به لحاظ تاریخی مشخص است این است که شهر ری از دوره مادها به مانند شهری بزرگ که پایگاه مذهبی نیز به حساب می آمده، بشمار می رفته است. در واقع عامل مذهب از ادوار باستان در حیات تاریخی شهر ری نقش بسزا و تاثیر گذاری بویژه در تحولات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی آن یفا کرده است. از جمله در دوره مورد بحث برپایی مناقشات اعتقادی منجر به برهم خوردن تعادل اجتماعی و نهایتاً انحطاط مناسبات شهری در ری می شود که در همین راستا قابل بررسی است.

در این تحقیق بررسی و مطالعه وضعیت اجتماعی شهر ری، به عنوان رویکردی کارآمد برای فهم زمینه های تحولات اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جامعه شهری ایران در دوره پیش از مغول در نظر گرفته شده است. موقعیت اجتماعی شهر ری در دوره پیش از حمله مغول محورهای قابل مطالعه فراوانی از منظر مطالعات مربوط به تغییرات اجتماعی در اختیار قرار می دهد که از آن میان فراهم آمدن تبیین وضعیت جامعه شهری ایران در این دوره بر اساس نتایج حاصل از بررسی نمونه وار به شهر ری، تشریح و تحلیل مسائل مربوط به گروه های اجتماعی شهر، تاثیر تحولات فرهنگی در تغییرات اجتماعی و پیامدهای سازگارانه یا ستیزگرایانه آن، الگوهای کاهش یا افزایش ستیزهای اجتماعی، پدیده شهر - جنگ، مباحث مربوط به فهم و تحلیل مناسبات شهرنشینی و ساختار اجتماعی مسلط بر شهر که از طریق اتخاذ رویکرد تحلیل شکل شهر و بررسی کالبدی آن بدست می آید. بررسی ویژگی ها و وضعیت مناسبات تجاری، تولید پیشه وری و بسیاری محورهای دیگر، که در این راستا قابل طرح و بررسی می باشند.

نگارنده هرگز بر این باور نیست که این اثر تألیف و محصول دسترنج خودش می باشد. بلکه مباحث علمی تدوین یافته در این اثر در پرتو عنایت الهی و حمایت و یاری اساتید بزرگوار شکل گرفته است و نقصان و کمبودهای آن به علت ضعف دانش و آگاهی علمی مولف می باشد. لذا از اساتید بزرگوار و نکته بین استدعا دارد با تذکر این موارد بر نگارنده منت گذارند تا بدین وسیله بهره ای از علوم سرشار ایشان حاصل گردد.

در اینجا لازم می دانم به پاس مراتب حق شناسی از زحمات بی دریغ تمام اساتیدی که از ابتدای راه یاری و مساعدت علمی ایشان راه گشای این رساله بود تشکر و قدردانی نمایم. از جناب آقای دکتر شهرام یوسفی فر که در تمام مراحل کار زحمت راهنمایی اینجانب را بر عهده داشتند و با دقت نظر و حوصله فراوان بسیاری از نواقص کار را برطرف نمودند کمال تشکر و سپاسگزاری را دارم. از سرکارخانم دکتر پروین ترکمنی آذر که زحمت مشاوره این رساله را بر عهده داشتند و هر بار با راهنماییهای خود گره از مشکلات اینجانب گشوده و در روند بهبود کار از هیچگونه یاری و حمایتی دریغ نداشته اند نیز بسیار سپاسگزارم. و از درگاه احدیت سلامتی و توفیق روزافزون این اساتید دلسوز را خواستارم. از تمام اساتید و بزرگواران دیگر که در این مقطع افتخار شاگردی آنها را یافته ام و به انحنای مختلف از اطلاعات علمی ایشان بهره برده ام، به ویژه از دانشمند گرانمایه جناب آقای دکتر ناصر تکمیل همایون که زحمت داوری این رساله را نیز بر عهده دارند صمیمانه تشکر و قدردانی می نمایم. از خانواده عزیزم که زمینه مناسبی برای ادامه تحصیل بنده را فراهم آوردند و در تمامی مراحل تدوین این رساله مساعدت های ایشان را در کنار خود داشتم نهایت سپاسگزاری را دارم. از خواهر و برادران گرامیم بویژه از جناب آقای محمد یاقر محمدی و محمد صادق محمدی بخاطر همراهی هایشان در تمام ایام تحصیل کمال تشکر را دارم. همچنین از زحمات کلیه دوستانم که به نحوی از همراهی و یاریشان برخوردار گردیدم قدردانی می نمایم؛ از آقایان شریف محسنی، مجتبی زندیه، حسن نمازی، علی

یعقوبی ، مهدی مقدم نوین ، مجید مصلحی و خانم صابره آزاده سپاسگزاری می نمایم. همچنین از مسئولان و کارمندان کتابخانه تخصصی تاریخ اسلام و ایران قم که با امکانات کافی و برخورد مناسب نهایت همکاری را با اینجانب معمول داشتند نیز تقدیر و تشکر می نمایم.

مقدمه

شهر باستانی ری به عنوان نمادی از زندگی اجتماعی - فرهنگی ایران، تا پیش از ورود مغولان به شمار می رود. موقعیت شکرهای اقتصادی و اجتماعی شهر ری در دوران سلامی سبب گردیده بود، از آن با عنوان "عروس شهر" و "ام البلاد" یاد کنند. شهر ری در قرن چهارم هجری به پایتختی حکومت های زیاری و بویه رسید و در اثر آن به یکی از مهمترین و آبادترین شهرهای جهان اسلام مبدل گشت. ری نقش پایتختی خود را در ادواری از حکومت سلجوقی حفظ نمود. بعدها هنگامی که سلجوقیان اصفهان را به پایتختی برگزیدند، ری همچنان از اهمیت والایی برخوردار بود. قرار گرفتن بر سر راه های بزرگ و پرتردد عمومی (اعم از راههای اقتصادی، مذهبی، نظامی و ...) از جمله راه تجاری ابریشم، رشد یافتگی مناسبات اقتصادی و نظام تولید کالایی، وجود مراکز علمی - آموزشی بسیار و حضور علما و بزرگان برجسته، وجود زیر ساخت های مناسب شهری و سایر موارد اینچنینی این شهر را به یکی از مراکز عمده اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی ایران تبدیل کرده بود. پس از مرگ ملکشاه که قلمرو سلجوقیان به دو منطقه شرق (خراسان بزرگ) و غرب تقسیم گردید، شهر ری یکی از نقاط مهم سوق الجیشی محسوب می شد، که تسلط بر آن برای سلطان سنجر یا سلاطین سلجوقی غرب ایران به منزله امتیازی در پی گیری برنامه های نظامی و کسب وجاهت سیاسی به شمار می آمد. در این ایام در سراسر ایران یک رشته درگیری ها و منازعات خونین بین شاهزادگان، امراء و اتابکان سلجوقی در جریان بود که تا انتهای قرن ششم ادامه یافت. وقوع جنگ های فرسایشی داخلی آشفته گی های شدیدی در سراسر ایران ایجاد کرد زیرا که بار مالی این جنگ ها بر عهده مردم شهر های مختلف و از جمله ری بود. تحمیل نظام مالیاتی ستمگرانه حکومت سلجوقی و گسترش نهاد اقطاع داری سبب فقر و افلاس توده های عظیمی از اهالی شهرها و روستاهای ایران گردید. این اوضاع در

تشدید جنبه گیری ها و بالا گرفتن نفرت ایرانیان از حاکمان ترک سلجوقی موثر واقع شد. از جمله نتایج این وضعیت دگرگونی در شرایط اجتماعی و بروز بحران های اجتماعی در شهرها بود که از آن جمله فعال شدن ستیزه های اجتماعی بر اساس تعصبات گروهی و خصایص جمعیتی بود که به وقوع در گیری های دائمی بین ترکان و سایر گروه های جمعیتی شهرهای ایران منجر می شد. هم زمان فعال شدن تعصبات مذهبی، به شکل بسیار جدی بر اوضاع پیریشان اجتماعی افزود و منازعات اجتماعی را به حوزه مناسبات و باورهای مذهبی کشاند. در این میان جامعه شهری ری بنا به ویژگی هائی که از آن برخوردار بود یک جامعه نمونه وار برای بررسی این چینی در اختیار می گذارد.

بر اساس اولویت داشتن مباحثات فکری و عقیدتی در شهر ری بسیاری از مباحث اجتماعی مطروحه در این رساله موازی با مناسبات اعتقادی و مذهبی به بررسی گذاشته شده است. این امر به دلیل نصای حاکم بر مناسبات اجتماعی شهر ری در این دوره تاریخی می باشد. در این دوران سراسر جهان اسلام شاهد رشد و گسترش گرایش های مختلف اعتقادی و ظهور تعصبات مذهبی بود. ستیزه های اجتماعی بر اساس اولویت مذهبی در بسیاری از شهرهای بزرگ ایران در این دوران در جریان بوده و روند وقایع تاریخی را تحت تاثیر قرار می داد. این وضعیت در مورد شهر ری در حد اعلی آن به منصف ظهور می رسد و وجه غالب مناسبات اجتماعی شهر در این دوران را تشکیل می دهد.

تلاش محقق بر این بوده است که مباحث این رساله را بر اساس داده ها و اطلاعات به دست آمده از منابع دست اول شکل دهد. اولویت عمده داده های اجتماعی ری از منابع متعدد و متنوع با نظر داشت به وضعیت اعتقادی ری و شرح گروه های مذهبی آن سمت و سو دارد.

این رساله در چهار فصل به رشته تحریر در آمده و پاسخگویی سئوالاتی است که در باب موضوع مطرح گردیده است. بر این اساس فصل اول بستر و زمینه های ورود به بحث را فراهم می آورد. تبیین شرایط جغرافیایی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی ری از ابتدا تا قبل از دوره سلجوقیان زمینه

لازم را جهت فهم شرایط اجتماعی ری در دوره مورد بحث مهیا می نماید. در فصل دوم با عنایت به شکل و ریخت شهر و نحوه چیدمان عناصر و اجزاء شهری ری در این دوره به تبیین وضعیت اجتماعی شهر ری پرداخته می شود. زیرا که شکل شهر و نحوه استقرار عناصر تشکیل دهنده آن بر اساس وضعیت اجتماعی حاکم بر شهر ری سامان یافته بود. در این فصل به چگونگی تاثیرگذاری مناسبات اجتماعی بر فضای کالبدی شهر ری و همچنین تاثیرگذاری کالبدشهر بر مناسبات و روابط اجتماعی آن خواهیم پرداخت. در فصل سوم به تبیین وضعیت گروه های شهری ری اعم از گروه های مذهبی و غیر آن، ویژگی های جمعیتی و آداب و شعائر اجتماعی اهالی ری پرداخته می شود. نحوه مناسبات و مراودات گروه های شهری با یکدیگر، بررسی علل و زمینه های برپایی شهر - جنگ ها و انحطاط اقتصادی و اجتماعی شهر در اثر تداوم این گونه مناسبات از دیگر مباحث پرداخته شده در این فصل است. نهایتاً در فصل چهارم بررسی ارکان اقتصادی شهر ری و تولیدات مختلف آن، وضعیت تجاری و دیگر اهمیت های اقتصادی ری مورد توجه قرار گرفته است. تشریح وضعیت اقتصادی ری و تاثیراتی که از شرایط اجتماعی حاکم بر شهر می پذیرد از مسائل مهم این فصل به حساب می آید. توجه به این نکته ضروری به نظر می رسد که در واقع انحطاط حیات شهری در ری هنگامی به طور کامل اتفاق می افتد که ری توان اقتصادی و اجتماعی خود را با هم از دست می دهد. در مجموع و به طور خلاصه سعی گردید از سه جهت به موضوع پرداخته شود؛

۱. بررسی و تبیین ویژگی های اجتماعی شهر ری و تاثیر گذاری آن بر سایر مناسبات اعم از فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و شهر سازی و همچنین نحوه تاثیر پذیری شرایط اجتماعی ری از موارد مذکور.

۲. تشریح و تبیین علل و زمینه های برقراری شرایط اجتماعی حاکم بر ری.

۳. تشریح و تبیین آثار و نتایجی که وضعیت اجتماعی حاکم بر شهر به بار آورد.

محدوده زمانی این رساله از اهمیت فوق العاده ای برخوردار است. در این دوره است که شهر بزرگ و پر جمعیت ری به اوج عظمت و اعتلای خود می رسد و به عنوان پایتخت سیاسی و فرهنگی جهان اسلام شناخته می شود. جالب آنکه در فاصله اندکی بعد از این امر دچار انحطاط و زوال می شود که این دگرگونی نیز در محدوده زمانی این رساله رقم می خورد. متأسفانه شهر ری با وجود پیشینه چند هزار ساله و سابقه فرهنگی گسترده ای که در عهد پیش از اسلام و دوره اسلامی از آن برخوردار بود به سرعت به فراموشی سپرده می شود. کاهش توجه حکام سیاسی و همچنین عدم توجه منابع تاریخی به این شهر بعد از هجوم مغولان به ایران مؤید این امر است. در عصر حاضر نیز ری به دلایل مختلف از جمله همجواری با تهران نتوانسته نقش مهمی در عرصه های مختلف ایفا نماید. توجه به میراث فرهنگی و اجتماعی ری و بررسی جایگاه و نقش این شهر در تحولات تاریخی دوره مورد بحث و تبیین علل و زمینه های رشد و زوال حیات شهری در ری در این ایام از مسائل مهمی است که باید بدان پرداخته می شد.

مسائل نظری تحقیق

۱. بیان موضوع تحقیق

ظهور سلجوقیان در تاریخ ایران، شرایط نوینی در فضای اجتماعی شهرری ایجاد نمود که منجر به سامان یابی مناسبات اجتماعی بر اساس اولویت اعتقادی گردید و تجلیات آن در وقوع تحولات در حیات اجتماعی در پیوستگی با مناسبات فرهنگی بروز کرد. شهرری به دلیل مجاورت با کانون های فعال دعوت اسماعیلیه و شیعیان محملی برای انعکاس مناسبات و تحولات فرهنگی آن دوران جامعه ایران در حوزه مسایل مذهبی و تغییرات فرهنگی بود. از سوی دیگر چالش های میان شیعیان (بویژه اسماعیلیان) با نمیندگان اهل سنت، وضعیت فرهنگی - اجتماعی خاصی را که در نواحی مختلف در جریان بود، بازتاب می داد. شهرری را می توان چون نمونه کوچکی از سازگاری ها یا تشعب و تفرق موجود در جهان اسلام در آن دوران در نظر آورد. استقرار گروه های مذهبی متعدد و متنوع در این شهر، فضای حاکم بر جامعه شهری عصر سلجوقی و خوارزمشاهی را در شرایط اضطراب قرار داده و استعداد مناقشات و مجدلات گسترده اجتماعی در ری را تشدید می کرد، که در پاره ای موارد به

برخوردهای شدید و کشت و کشتار در درون شهر می انجامید. گاه شدت وقوع این حوادث تا اندازه ای بود که صدمات جبران ناپذیری بر بناها و تاسیسات شهری نیز وارد می آورد و موجب ویرانی آنها می گشت. مناقشات مداوم اجتماعی شهر ری را در قبال حمله مغول خلع سلاح کرد. به هنگام رسیدن مغولان به دروازه های ری، در نتیجه منازعت و رقابت های گروه های مختلف شهری چنان بلایی بر سر شهر آمده بود که ویرانی آن به دست مغولان زیاد دشوار نبود. از این روست که مبحث ستیزه های اجتماعی گسترده و مستمر بین محله ها و گروه های مختلف شهر ری در این ایام نمونه ای از وضعیت اجتماعی شماری از شهرهای ایران پیش از حمله مغول بوده است که متأسفانه تاکنون به این موضوع عنایت کافی مبذول نگردیده است. عدم عنایت به چنین مباحثی سبب گردیده بسیاری از محققان در ارزیابی و تحلیل هجوم مغولان به ایران و فهم تحولات اجتماعی ناشی از آن در جوامع شهری این سرزمین، دچار قضاوت های نادرستی گردند. پژوهش حاضر عهده دار ارزیابی و تحلیل وضعیت اجتماعی - اقتصادی شهر ری از قرون نخستین اسلامی تا مقطع هجوم مغولان می باشد که بر اساس این بررسی ضمن فهم زمینه های اجتماعی - اقتصادی و فرهنگی جریان ها و مناسبات اجتماعی شهر ری در آن ادوار، علل موجد شکاف ها و ستیزه های اجتماعی بین گروه ها و مناسبات شهری ری مورد تحلیل قرار گیرد و در نهایت زمینه های انحطاط مناسبات اجتماعی شهر ری در آستانه هجوم مغول تبیین گردد.

۲. سئوالات اصلی تحقیق

با عنایت به مباحث مطروحه پرسش های پیش رو عبارتند از:

۱. مناسبات مسلط اجتماعی حاکم بر شهر ری چه تاثیراتی بر فضای کالبدی شهر و کارکردهای

هر یک از عناصر سازنده آن داشت؟

۲. مناسبات اجتماعی- اقتصادی شهر ری در دوره سلجوقیان تا هجوم مغولان از چه ویژگیها و

مشخصه هایی برخوردار بود؟

۳. زمینه های اجتماعی بروز ستیزه های شهری (یا شهر- جنگ ها) در ری، که در آستانه

هجوم مغولان به اوج خود رسیده بود، چه بودند؟

۳. فرضیه های تحقیق

۱. با توجه به رشد گرایش های اعتقادی به همراه بروز تعصبات مذهبی در جامعه عصر

سلجوقی و خوارزمشاهی و تعدد فرقه های مذهبی موجود در شهر ری، پیروان هر یک از فرقه شهر

جهت دست یابی به موقعیت مطلوب اجتماعی و برقراری حمایت از نیروهای خود در برابر رقباء به

ایجاد دسته بندی و گروه گرایی روی آوردند. روند تمایز یابی اجتماعی در میان سکنه شهر بر نحوه

چیدمان آنها در بافت شهری تاثیر گذار بود و هر یک از گروه های مزبور را در بخش های خاصی از

شهر گرد هم آورد هر یک از این بخش ها، از عناصر شهری (مساجد، مدارس، محلات و ...)

خاص خود برخوردار بود که کارکردهای هر یک از آنها در جهت منافع فرقه ای و در تقابل با منافع

و دیدگاه های سایر فرقه سامان می یافت.

۲. ویژگی های مناسبات اجتماعی شهر ری در دوره سلجوقیان را در چند محور کلی می توان

دسته بندی نمود:

الف) تاثیر پذیری مناسبات اجتماعی از مجادلات مستمر مذهبی؛

ب) شهر ری به عنوان کانون مهم فرهنگی و اجتماعی این دوره محل ظهور و آمد و شد

نخبگان اجتماعی - فرهنگی بسیاری و جماعات هوادار آنان بوده است. این امر بر روند افزایش یا

کاهش میزان جمعیت شهر تاثیر گذار بود؛